

DEPARTMENT FOR ARCHIVES AND RECORDS MANAGEMENT
OF THE MINISTRY OF JUSTICE OF THE REPUBLIC OF BELARUS
NATIONAL HISTORICAL ARCHIVES OF BELARUS

Archivarius

Collection of scholarly papers and articles

Volume 21

Minsk
NHAB
2023

ДЭПАРТАМЕНТ ПА АРХІВАХ І СПРАВАВОДСТВУ
МІНІСТЭРСТВА ЮСТЫЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ
НАЦЫЯНАЛЬНЫ ГІСТАРЫЧНЫ АРХІЎ БЕЛАРУСІ

Архіварыус

Зборнік навуковых паведамленняў і артыкулаў

Выпуск 21

Мінск
НГАБ
2023

УДК [930.22+94(476)«15/19»(082)]
ББК 79.3(Бел)+63.3(4Бел)41
А87

Рэкамендавана да друку Вучоным саветам
Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі

*У афармленні вокладкі выкарыстана выява абраза
«Каранаванне Божай Маці»
(XIX ст., бабіцкая традыцыя),
які захоўваецца
ў Нацыянальным гістарычным музеі
Рэспублікі Беларусь*

Рэдакцыйная калегія:

*А. Л. Воінаў, Г. Я. Галенчанка, Я. С. Глінскі (адказны рэдактар),
М. М. Глушакоў, В. Ф. Голубеў (галоўны рэдактар), А. А. Гужалоўскі,
У. М. Дзянісаў, К. Ю. Ерусаліmsкі, А. М. Латушкін, А. Я. Рыбакоў,
А. Л. Самовіч, В. В. Урублеўскі, М. Ф. Шумейка*

Рэцэнзенты:

*доктар гістарычных навук А. А. Мяцельскі,
кандыдат гістарычных навук В. С. Пазднякоў*

У адпаведнасці з загадам старшыні Вышэйшай атэстацыйнай камісіі
Рэспублікі Беларусь ад 1 лютага 2012 года № 21 зборнік навуковых
прац «Архіварыус» уключаны ў Пералік навуковых выданняў
Рэспублікі Беларусь для апублікавання вынікаў дысертацыйных
даследаванняў па гістарычных навук

ISSN 2225-4412

© Дзяржаўная ўстанова
«Нацыянальны гістарычны
архіў Беларусі», 2023

Рэзюмэ

БУСЬКО СЯРГЕЙ ІВАНАВІЧ, кандыдат гістарычных навук, дацэнт, дэцэнт кафедры гісторыі Беларусі новага і навейшага часу Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

«Ваенна-гімнастычнае навучанне моладзі ў беларускіх губернях у пачатку XX ст. на прыкладзе руху “пацешных”»

Артыкул прысвечаны ваенна-патрыятычнаму выхаванню моладзі праз спорт і фізічную культуру ў беларускіх губернях у пачатку XX ст. Аўтар разглядае рух «пацешных» як заканамерную з’яву, выкліканую складанай грамадска-палітычнай сітуацыяй у Расійскай імперыі. Зроблена выснова, што традыцыйная ацэнка наконт поўнага правалу гэтага праекта памылковая. У 1911–1914 гг. згаданы рух ахопліваў сотні навучальных устаноў беларускіх губерняў і стаў адным з кампанентаў закона аб мабілізацыі спорту ў 1915–1917 гг.

ГЛІНСКІ ЯЎГЕН СТАНІСЛАВАВІЧ, магістр гістарычных навук, намеснік загадчыка аддзела навукова-даследчай і публікацыйнай дзейнасці Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі.

«Рээстр зямян Слуцкага і Капыльскага княстваў 1657 г.»

Публікуецца рээстр (перапіс) зямян Слуцкага і Капыльскага княстваў сярэдзіны XVII ст. Дакумент паўстаў у выніку агляду зямянскай харугвы, які быў праведзены ў Слуцку ў красавіку 1657 г., пасля заканчэння першага этапу разбуральнай вайны 1654–1667 гг. Перапіс адлюстроўвае цяжкае становішча мясцовай зямянскай супольнасці, істотнае змяншэнне яе вайсковага патэнцыялу ў выніку баявых дзеянняў. Пры гэтым звесткі крыніцы таксама дазваляюць прасачыць працэс засялення асобных засценкаў у першай палове XVII ст., міграцыю зямянскіх родаў у розныя часткі Слуцкага і Капыльскага княстваў у гэты перыяд.

ДЗЯМ’ЯН ПАВЕЛ ЛЕАНІДАВІЧ, магістр гістарычных навук, аспірант кафедры гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі Рэспубліканскага інстытута вышэйшай школы.

«Адаптыўныя стратэгіі паводзін падданых князёў Радзівілаў на землях ВКЛ у перыяд войнаў сярэдзіны XVII – першай чвэрці XVIII ст.»

У артыкуле раскрываецца пытанне адаптыўных стратэгіі паводзін падданых князёў Радзівілаў падчас вайны Маскоўскай дзяржавы з Рэччу Паспалітай 1654–1667 гг. і Вялікай Паўночнай вайны 1700–1721 гг. Аўтар вылучае тры найбольш распаўсюджаныя іх формы: уцёкі (на тэрыторыю сумежных

дзяржаў, пад абарону ўмацаваных фартэцый і ў лясы); перамовы з жаўнерамі, якія маглі праводзіцца як прадстаўнікамі лакальнай супольнасці, так і мясцовай адміністрацыяй; супраціўленне (прамыя сутычкі з жаўнерамі і напады на асобных вайскоўцаў). Працэс паказання мясцовага насельніцтва і сыход мірных жыхароў у войска аднесены да спецыфічнай формы супраціўлення.

Зянько АКСАНА ЛЕАНІДАЎНА, вядучы навуковы супрацоўнік аддзела навукова-даследчай і публікацыйнай дзейнасці Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі.

«Дакументы Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі як крыніца на гісторыі экскурсійна-турыстычнай дзейнасці на беларускіх землях у сярэдзіне XIX – пачатку XX ст.»

У артыкуле праводзіцца аналіз выяўленых у Нацыянальным гістарычным архіве Беларусі дакументаў па гісторыі экскурсійна-турыстычнай дзейнасці на беларускіх землях у сярэдзіне XIX – пачатку XX ст. Аўтар прыходзіць да высновы, што станаўленне і развіццё ў дарэвалюцыйны час у беларускіх губернях экскурсійна-турыстычнай справы пакінула пасля сябе дастаткова значную крыніцазнаўчую базу, прадстаўленую рознымі відамі дакументаў, якія знаходзяцца ў шматлікіх фондах і справах, абвргаючы такім чынам меркаванне, што дадзены працэс не пакінуў сур’ёзнай дакументальнай асновы.

Калтачэнка АЛІНА ІГАРАЎНА, старшы выкладчык кафедры сацыяльна-гуманітарных дысцыплін у турызме і гасціннасці Інстытута менеджменту спорту і турызму Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта фізічнай культуры.

«Лісты Крыштофа Мікалая і Казіміра Леона Сапегі ў падарожжа па Еўропе ў 1621–1629 гг.»

Публікуюцца і даследуюцца лісты Крыштофа Мікалая Сапегі і Казіміра Леона Сапегі да Льва Сапегі і Яна Станіслава Сапегі, якія былі напісаны падчас падарожжа па Еўропе ў 1621–1629 гг. з мэтай адукацыі і знаходзяцца на захоўванні ў Львоўскай нацыянальнай навуковай бібліятэцы Украіны імя Васіля Стэфаніка ў складзе архіва Сапегі ў Красічына. Лісты дапамагаюць рэканструяваць падарожжа, прасачыць асаблівасці атрымання еўрапейскай адукацыі магнатамі ВКЛ у XVII ст. і адлюстроўваюць узаемаадносіны паміж членамі сям’і.

Кароль МАРГАРЫТА МІХАЙЛАЎНА, кандыдат гістарычных навук, дацэнт кафедры эканамічнай гісторыі Беларускага дзяржаўнага эканамічнага ўніверсітэта.

«Арганізацыя супрацьэпідэмічных мерапрыемстваў для барацьбы з халерай на тэрыторыі Беларусі ў XIX – пачатку XX ст.»

У артыкуле разглядаецца арганізацыя супрацьэпідэмічных мерапрыемстваў для барацьбы з халерай на тэрыторыі Беларусі ў XIX – пачатку XX ст.

Акрэсліваецца роля мясцовых улад у барацьбе з эпідэмічнымі захворваннямі, якая выяўлялася ў ізаляцыі хворых, адмене масавых мерапрыемстваў, правядзенні каранцінных мерапрыемстваў, акурванні рэчаў і памяшканняў. Вызначаюцца асноўныя лячэбныя і прафілактычныя захады для барацьбы з халерай. Робіцца выснова аб нізкім узроўні медыцынскіх ведаў і адукацыі насельніцтва ў XIX – пачатку XX ст., што спрыяла распаўсюджванню заразных хвароб.

КАРПЕКІН КАНСТАНЦІН РЫГОРАВІЧ, кандыдат гістарычных навук, галоўны захавальнік фондаў Дзяржаўнага архіва Віцебскай вобласці.

«Пераход іудзеяў у хрысціянства ў беларускіх губернях Расійскай імперыі ў канцы XVIII – пачатку XIX ст.: асноўныя прычыны і асаблівасці працэсу»

У артыкуле на аснове дакументаў, што захоўваюцца ў Нацыянальным гістарычным архіве Беларусі, прааналізаваны працэс хрышчэння іудзеяў на тэрыторыі беларускіх губерняў Расійскай імперыі ў канцы XVIII – пачатку XIX ст. У даследаванні вызначана, якім напрамкам хрысціянства яўрэі аддавалі перавагу, якімі былі афіцыйныя і рэальныя прычыны пераходу з іудаізму ў хрысціянства, якім чынам яўрэі заяўлялі пра сваё жаданне хрысціцца, якімі былі адносіны да хрышчэння іншых яўрэяў, як адбывалася працэдура хрышчэння, а таксама як суадносяцца звесткі аб хрышчэнні яўрэяў у розных дакументах справаводства.

КРЫВІЦКІ МІХАЛ АЛЯКСАНДРАВІЧ, магістр гістарычных навук, навуковы супрацоўнік аддзела даследавання рукапісаў Цэнтра даследаванняў старадрукаў і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі.

«Уплыў указаў 1905 г. «Аб умацаванні асноў верацярпімасці» і 1906 г. «Аб парадку ўтварэння і дзеяння стараверскіх і сектанцкіх абшчын...» на становішча старавераў Віцебскай губерні»

Указы ад 17 красавіка 1905 г. і ад 17 кастрычніка 1906 г. значна палепшылі становішча старавераў. У Віцебскай губерні гэта выявілася ў актывізацыі будаўніцтва храмаў і рэгістрацыі абшчын. Рэлігійнае жыццё мясцовых старавераў рэзка актывізавалася. Самаідэнтыфікацыя прыгнечанай канфесійнай групы саступіла месца пачуццю гонару, пазіцыянаванню сябе ў якасці «сапраўднай апоры» самадзяржаўя. Менавіта з выданнем указа аб верацярпімасці заканчваецца гісторыя «расколу» як абмежаванай у правах рэлігійнай супольнасці, вымушанай захоўваць традыцыі ў складаным узаемадзеянні з уладай і праваслаўнай царквой. З гэтага часу ўплыў стараабраднаўства на этнаканфесійныя працэсы ў Віцебскай губерні абмяжоўваўся выключна невялікай доляй старавераў у складзе насельніцтва і чужым сацыякультурным асяроддзем.

ЛАТУШКІН АНДРЭЙ МІКАЛАЕВІЧ, кандыдат гістарычных навук, дацэнт, дацэнт кафедры крыніцазнаўства гістарычнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

«Аб пытанні гістарычнай назвы архіва вялікіх князёў літоўскіх»

У артыкуле на падставе пісьмовых крыніц разглядаецца пытанне гістарычнай назвы, што прымянялася ў апошняй чвэрці XIV – XVIII ст. да комплексу арыгіналаў актаў агульнадзяржаўнага значэння архіва вялікіх князёў літоўскіх. У выніку даследавання было вызначана, што слова «архіў» непасрэдна ў дачыненні дакументаў, што традыцыйна захоўваліся ў памяшканні скарбу ВКЛ, як да паасобных актаў у арыгінале, так і да кніг так званай старой Метрыкі ВКЛ, упершыню ўжыта на польскай мове ў дакументацыі прадстаўнікоў цэнтральных органаў дзяржаўнай улады ВКЛ у 1669 г. Яго значэнне адпавядала, хутчэй, не сховішчу, а сукупнасці дакументаў, што падлягалі захоўванню ў скарбе дзяржавы. Упершыню ў дачыненні да комплексу арыгіналаў назва «архіў Вялікага Княства Літоўскага» зафіксавана ў крыніцах афіцыйнага паходжання пад 1729 г. Аднак разам з тым у XVIII ст., з аднаго боку, назіралася прымяненне гэтага абазначэння для адрознення комплексу арыгіналаў актаў агульнадзяржаўнага значэння ад архіва кніг Метрыкі ВКЛ, а, з другога – мелася тэндэнцыя да выкарыстання гэтага наймення як абалучальнага для абодвух комплексаў.

Лаўрык Юрый Мікалаевіч, вядучы навуковы супрацоўнік
Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь.

«Кірылічныя манускрыпты XV – першай паловы XVI ст. у калекцыі «Рукапісныя кнігі» Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь»

У артыкуле даецца кадэкалагічнае апісанне рукапісных кніг XV – першай паловы XVI ст. са збораў Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь. Аўтар робіць спробу высветліць час і месца стварэння гэтых манускрыптаў, а таксама ўдакладніць акалічнасці іх бытавання.

Лукашэвіч Андрэй Міхайлавіч, доктар гістарычных навук,
прафесар кафедры гісторыі Беларусі новага і навейшага часу
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

«Эвалюцыя кадравага складу служачых Полацкай ваеннай гімназіі ў 1865–1882 гг. (па матэрыялах Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі)»

У артыкуле аналізуецца эвалюцыя кадравага складу служачых Полацкай ваеннай гімназіі (1865–1882 гг.) у перыяд рэформы ваеннай адукацыі. Раскрываецца працэс падбору і падрыхтоўкі кіруючых кадраў (дырэктары, інспектары класаў), якія ажыццяўлялі рэфармаванне навучальнай установы. Прааналізаваны штатныя змены ў ваеннай гімназіі (1865 г.), прасочаны лёс служачых былога кадэцкага корпуса, якія трапілі пад скарачэнне. Адзначаецца, што ў ходзе рэфармавання навучальнай установы найбольш абнавіўся выхаваўчы склад. Пры гэтым выкладчыцкі штат гімназіі, сфарміраваны ў канцы 1840-х–1850-я гг., доўгі час заставаўся нязменным. Паказана, што найбольш праблемным аспектам у кадравай палітыцы Полацкай ваеннай гімназіі з’яўлялася зямшчэнне медыцынскіх вакансій. Пры гэтым штат грамадзянскіх служачых, якія займалі адміністрацыйныя і гаспадарчыя пасады, заставаўся адносна стабільным.

Лютарэвіч Ілля Уладзіміравіч, магістр гісторыі, малодшы навуковы супрацоўнік Беларускага навукова-даследчага інстытута дакументазнаўства і архіўнай справы, аспірант кафедры крыніцазнаўства гістарычнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

«Гісторыка-архіўныя таварыствы і асацыяцыі на тэрыторыі Злучаных Штатаў Амерыкі ў канцы XVIII – пачатку XXI ст.»

У артыкуле раскрываецца працэс фарміравання і развіцця гісторыка-архіўных таварыстваў і асацыяцый у Злучаных Штатах Амерыкі. Асноўная ўвага нададзена падзеям, якія адыгралі ключавую ролю ў фарміраванні сеткі гісторыка-архіўных таварыстваў па ўсёй краіне. Акцэнт робіцца на асаблівасцях дзейнасці гісторыка-архіўных таварыстваў на тэрыторыі Злучаных Штатаў Амерыкі. У заключэнні абгрунтоўваецца неабходнасць уважлівага вывучэння ўплыву гісторыка-архіўных таварыстваў на развіццё сістэмы кіравання дакументацыяй і архіўнай справай з мэтай укаранення найбольш рэlevantных крытэрыяў у айчынную архіўную сістэму з улікам рэгіянальнай спецыфікі.

Насевіч Вячаслаў Леанідавіч, кандыдат гістарычных навук.

«Ранняя гісторыя Лепеля: спроба інтэрпрэтацыі»

Ваколіцы возера Лепле ўўлялі сабой паўднёвы ўскраек Полацкай зямлі, на памежжы з Лукомльскім княствам. У першай палове XV ст. яны былі раздзелены розным уласнікам, прытым часткі розных наданняў чаргаваліся пераспалосна. З 1430-х гг. там існаваў маёнтак Віцебскай плябаніі з сялом, а пазней мястэчкам Лепле (у далейшым Стары Лепель), непасрэдна прыганданым 1 жніўня 1503 г. З 1512 г. непасрэдна вядомы таксама маёнтка Белае. Сучасны (Новы) Лепель быў заснаваны на чыстым месцы ў той частцы маёнтка Белае, якая з 1533 г. непарыўна належала старэйшай галіне Сапегаў, яе самым выдатным прадстаўніком быў Леў Іванавіч. Адбылося гэта, напэўна, у 1584 г. Першае ж непасрэднае ўпамінанне Новага Лепеля датуецца 16 ліпеня 1589 г.

Рындзін Сяргей Мікалаевіч, магістр гістарычных навук, загадчык аддзела навукова-даследчай і публікацыйнай дзейнасці Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі.

«Шляхі ўдасканалення сістэмы электроннага навукова-даведчага апарату архіваў Рэспублікі Беларусь»

У ходзе даследавання вызначаны актуальныя напрамкі ўдасканалення электроннага навукова-даведчага апарату архіваў Рэспублікі Беларусь. Істотнаму паскарэнню пошуку архіўнай інфармацыі будзе садзейнічаць укараненне ў дзяржаўных архіўных установах Рэспублікі Беларусь гіпертэкставага электроннага каталога. Пераход архіваў у нашай і іншых краінах СНД на аднастайную праграма-інфармацыйную платформу створыць умовы для распрацоўкі міжнацыянальнай інфармацыйна-пошукавай сістэмы ў рамках інтэграцыі на постсавецкай прасторы. Перавод адсканаваных дакументаў у

распазнаны від адкрывае шлях для шырокага выкарыстання метадаў і тэхналогій аўтаматызаванай апрацоўкі інфармацыі, якія дазваляць вырашаць такія задачы, як пошук і атрыманне інфармацыі, інтэрпрэтацыя вынікаў, аўтаматычнае размеркаванне дакументаў па канкрэтных класах (рубрыках), стварэнне выхаднога тэкставага дакумента па выніках аналізу. Вырашэнне праблемы дыстанцыйнага доступу магчыма шляхам стварэння электронных чытальных залаў архіваў, якія дазваляць аддалена карыстацца вопісамі і алічбаванымі комплексамі асобных дакументаў, прадстаўленымі ў выглядзе лічбавых вобразаў і тэматычных баз даных, што з'яўляецца агульнасусветнай тэндэнцыяй.

Скеп'ян Анастасія Анатольеўна, кандыдат гістарычных навук, дацэнт, вядучы навуковы супрацоўнік аддзела гісторыі Беларусі IX–XVIII стагоддзяў і археаграфіі Інстытута гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі.

«Матэрыялы па гісторыі Беларусі эпохі Вялікага Княства Літоўскага ў архівах Ватыкана»

У артыкуле прадстаўлены кароткі агляд гісторыі ўтварэння, асаблівасцей структуры шэрагу фондаў Ватыканскага апостальскага архіва, якія ўтрымліваюць дакументы па гісторыі Беларусі. Прыведзены асноўныя выдавецкія серыі і даведачныя выданні, якія дазваляць даследчыкам лепей арыентавацца ў структуры архіваасховішча, стане вывучанасці яго фондаў. Асноўная ўвага нададзена дакументам па гісторыі Каталіцкай царквы на беларускіх землях і гісторыі арыстакратычных родаў ВКЛ і іх сувязям з Ватыканам.

Флікоп-Світа Галіна Аляксандраўна, кандыдат мастацтвазнаўства, старшы навуковы супрацоўнік Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі.

«Бабіцкія ікананісцы другой паловы XIX – пачатку XX ст. Гаўрыла і Уладзімір Гераковы: род, сям'я, дзейнасць»

У артыкуле ўпершыню на падставе архіўных крыніц даследуецца радавод ікананісцаў канца XIX – пачатку XX ст. з в. Бабічы (цяпер у Чачэрскім раёне Гомельскай вобласці) братоў Гаўрылы і Уладзіміра Гераковых. Іх імёны былі вядомы спецыялістам ад бабіцкіх старажылаў, якія памяталі мясцовых «багамазаў», што жылі і працавалі там да 1920-х гг. Аднак да цяперашняга часу заставаўся недаследаваным іх радавод, не было спроб выявіць іх продкаў і прасачыць лёс нашчадкаў. Крыніцы дазволілі высветліць імёны, гады жыцця і сацыяльнае становішча іх бацькоў, брата, сясцёр, дзяцей, унукаў, пляменнікаў, унучатых пляменнікаў. Былі знойдзены звесткі пра супрацоўніцтва Гаўрылы Геракова з прыхадскай царквой у сяле Фёдараўка.

Чарняўскі Фёдар Віктаравіч, гісторык-генеалог.

«Шляхецкі род Войшнараў у XV–XVII стст.: радавод, маёмаснае становішча, грамадская дзейнасць»

У артыкуле прасочаны радавод шляхецкага роду Войшнараў (Вайшна-ровічаў) у XV–XVII стст. Адзначаны маёнткі ў Ашмянскім павеце, якімі валодалі пачынальнікі роду ў XV ст., выяўлены акалічнасці набыцця Войшнарамі істотных валоданняў у Менскім ваяводстве. Ахарактарызаваны кроўнароднасныя сувязі Войшнараў, іх стасункі з іншымі прадстаўнікамі шляхецкай супольнасці ў XVI–XVII стст. Звернута ўвага на іх уцягнутасць у грамадскае жыццё, якая праяўлялася ў займанні пасады павятовага паборцы, удзеле ў шляхецкіх камісіях.

Чэчулін Захар Валер’евіч, магістр, аспірант кафедры крыніцазнаўства гістарычнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

«Вопісы архіва Пасольскага прыказа 1626 і 1673 гг. як крыніцы па рэканструкцыі дакументальнага складу архіва вялікіх князёў літоўскіх другой паловы XIV – першай трэці XV ст.»

У артыкуле разглядаюцца вопісы архіва Пасольскага прыказа 1626 і 1673 гг. на прадмет іх інфармацыйнай каштоўнасці для рэканструкцыі часткі дакументальнага складу архіва вялікіх князёў літоўскіх за другую палову XIV – першую трэць XV ст. Было ідэнтыфікавана 14 апісанняў (рэгестаў) дакументаў, што датычацца дыпламатычных стасункаў вялікіх князёў маскоўскіх і Ноўгарада з вялікімі князямі літоўскімі за ўказаны перыяд, праведзена іх датаванне, а таксама пазначаны сучасныя архіўныя шыфры захаваных дакументаў, апісаных у вопісах 1626 і 1673 гг.

Резюме

Бусько Сергей Иванович, кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры истории Беларуси нового и новейшего времени Белорусского государственного университета.

«Военно-гимнастическое обучение молодежи в белорусских губерниях в начале XX в. на примере движения “потешных”»

Статья посвящена военно-патриотическому воспитанию молодежи через спорт и физическую культуру в белорусских губерниях в начале XX в. Автор рассматривает движение «потешных» как закономерное явление, вызванное сложной общественно-политической ситуацией в Российской империи. Сделан вывод, что традиционная оценка полного провала этого проекта ошибочная. В 1911–1914 гг. упомянутое движение охватывало сотни учебных заведений в белорусских губерниях и стало одним из компонентов закона о мобилизации спорта в 1915–1917 гг.

Глинский Евгений Станиславович, магистр исторических наук, заместитель заведующего отделом научно-исследовательской и публикационной деятельности Национального исторического архива Беларуси.

«Реестр земель Слуцкого и Копыльского княжеств 1657 г.»

Публикуется реестр (перепись) земель Слуцкого и Копыльского княжеств середины XVII в. Документ возник в результате смотра землянской хоругви, проведенного в Слуцке в апреле 1657 г., после окончания первого этапа разрушительной войны 1654–1667 гг. Перепись отражает тяжелое положение местного землянского сообщества, существенное уменьшение его военного потенциала в результате боевых действий. При этом сведения источника также позволяют проследить процесс заселения отдельных застенков в первой половине XVII в., миграцию землянских родов в разные части Слуцкого и Копыльского княжеств в этот период.

Демьян Павел Леонидович, магистр исторических наук, аспирант кафедры историко-культурного наследия Беларуси Республиканского института высшей школы.

«Адаптивные стратегии поведения подданных князей Радзивиллов на землях ВКЛ в период войн середины XVII – первой четверти XVIII в.»

В статье раскрывается вопрос об адаптивных стратегиях поведения подданных князей Радзивиллов в период войны Московского государства с Речью Посполитой в 1654–1667 гг. и Великой Северной войны 1700–1721 гг.

Автор выделяет три наиболее распространенные их формы: бегство (на территорию сопредельных государств, под защиту укрепленных крепостей и в леса); переговоры с солдатами, которые могли вести как представители местного сообщества, так и местной администрации; сопротивление (прямые столкновения с солдатами и нападения на отдельных солдат). Процесс оказания помощи местному населению и вступления мирных жителей в армию отнесен к специфической форме сопротивления.

Зенько Аксана Леонидовна, ведущий научный сотрудник отдела научно-исследовательской и публикационной деятельности Национального исторического архива Беларуси.

«Документы Национального исторического архива Беларуси как источник по истории экскурсионно-туристической деятельности на белорусских землях в середине XIX – начале XX в.»

В статье проводится анализ выявленных в Национальном историческом архиве Беларуси документов по истории экскурсионно-туристической деятельности на белорусских землях в середине XIX – начале XX в. Автор приходит к выводу, что становление и развитие в дореволюционное время в белорусских губерниях экскурсионно-туристического дела оставило после себя достаточно значительную источниковедческую базу, представленную разными видами документов, находящихся в многочисленных фондах и делах, опровергая таким образом предположение, что данный процесс не оставил после себя серьезной документальной основы.

Карпекин Константин Григорьевич, кандидат исторических наук, главный хранитель фондов Государственного архива Витебской области.

«Переход иудеев в христианство в белорусских губерниях Российской империи в конце XVIII – начале XIX в.: основные причины и особенности процесса»

В статье на основании документов, хранящихся в Национальном историческом архиве Беларуси, проанализирован процесс крещения иудеев на территории белорусских губерний Российской империи в конце XVIII – начале XIX в. В исследовании определено, каким направлениям христианства евреи отдавали предпочтение, какими были официальные и реальные причины перехода из иудаизма в христианство, каким образом евреи заявляли о своем желании креститься, каким было отношение к крещению других евреев, как осуществлялась процедура крещения, а также как соотносятся сведения о крещении евреев в различных документах делопроизводства.

Колтаченко Алина Игоревна, старший преподаватель кафедры социально-гуманитарных дисциплин в туризме и гостеприимстве Института менеджмента спорта и туризма Белорусского государственного университета физической культуры.

«Письма Криштофа Николая и Казимира Леона Сапегов из путешествия по Европе в 1621–1629 гг.»

Публикуются и исследуются письма Криштофа Николая Сапег и Казимира Леона Сапег Льву Сапеге и Яну Станиславу Сапеге, написанные во время поездки в Европу в 1621–1629 гг. с целью образования, которые хранятся во Львовской национальной научной библиотеке Украины им. Василия Стефаньки в составе архива Сапегов из Красичина. Письма помогают реконструировать путешествие, проследить особенности получения европейского образования магнатами ВКЛ в XVII в. и отображают взаимоотношения между членами семьи.

КОРОЛЬ МАРГАРИТА МИХАЙЛОВНА, кандидат исторических наук, доцент кафедры экономической истории Белорусского государственного экономического университета.

«Организация противоэпидемических мероприятий для борьбы с холерой на территории Беларуси в XIX – начале XX в.»

В статье рассматривается организация противоэпидемических мероприятий по борьбе с холерой на территории Беларуси в XIX – начале XX в. Обозначена роль местных органов власти в борьбе с эпидемическими заболеваниями, проявлявшаяся в изоляции больных, отмене массовых мероприятий, осуществлении карантинных мероприятий, окулировании вещей и помещений. Определены основные лечебные и профилактические меры для борьбы с холерой. Делается вывод о низком уровне медицинских знаний и образования населения в XIX – начале XX в., что способствовало распространению инфекционных заболеваний.

КРИВИЦКИЙ МИХАИЛ АЛЕКСАНДРОВИЧ, магистр исторических наук, научный сотрудник отдела исследования рукописей Центра исследований старопечатных изданий и рукописей Центральной научной библиотеки имени Якуба Коласа Национальной академии наук Беларуси.

«Влияние указов 1905 г. «Об укреплении начал веротерпимости» и 1906 г. «О порядке образования и действия старообрядческих и сектантских общин...» на положение старообрядцев Витебской губернии»

Указы от 17 апреля 1905 г. и от 17 октября 1906 г. значительно улучшили положение старообрядцев. В Витебской губернии это проявилось в активизации строительства храмов и регистрации общин. Религиозная жизнь местного старообрядчества резко активизировалась. Самоидентификация угнетенной конфессиональной группы уступила место чувству гордости, позиционированию себя в качестве «подлинного оплота» самодержавия. Именно с изданием указа о веротерпимости заканчивается история «раскола» как ограниченной в правах религиозной общности, вынужденной сохранять традиции в сложном взаимодействии с властью и православной церковью. С этого времени влияние старообрядчества на этноконфессиональные процессы в Витебской губернии ограничивалось исключительно небольшой

долей старообрядцев в составе населения и чуждым социокультурным окружением.

Лаврик Юрий Николаевич, ведущий научный сотрудник Национального исторического музея Республики Беларусь.

«Кириллические манускрипты XV – первой половины XVI в. в коллекции «Рукописные книги» Национального исторического музея Республики Беларусь»

В статье дается кодикологическое описание рукописных книг XV – первой половины XVI в. из собраний Национального исторического музея Республики Беларусь. Автор делает попытку выяснить время и место создания манускриптов, а также уточнить обстоятельства их бытования.

Латушкин Андрей Николаевич, кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры источниковедения исторического факультета Белорусского государственного университета.

«К вопросу об историческом названии архива великих князей литовских»

В статье на основе письменных источников рассматривается вопрос об историческом названии, которое использовалось в последней четверти XIV – XVIII в. к комплексу оригиналов актов общегосударственного значения архива великих князей литовских. В результате исследования установлено, что слово «архив» в отношении к документам, которые традиционно хранились в помещении казны (скарба) ВКЛ, как к актам в оригинале, так и к книгам так называемой старой Метрики ВКЛ, впервые было употреблено на польском языке в документации представителей центральных государственных органов ВКЛ в 1669 г. Его значение соответствовало, скорее, не хранилищу, а совокупности документов, подлежащих хранению в государственной казне. Впервые применительно к комплексу оригиналов актов название «архив Великого Княжества Литовского» зафиксировано в источниках официального происхождения в 1729 г. Однако наряду с этим в XVIII в., с одной стороны, наблюдалось использование этого обозначения для разграничения комплекса оригиналов актов государственного значения с архивом книг Метрики ВКЛ, а, с другой – существовала тенденция использовать это название как общее для обоих комплексов.

Лукашевич Андрей Михайлович, доктор исторических наук, профессор кафедры истории Беларуси нового и новейшего времени Белорусского государственного университета.

«Эволюция кадрового состава служащих Полоцкой военной гимназии в 1865–1882 гг. (по материалам Национального исторического архива Беларуси)»

В статье анализируется эволюция кадрового состава служащих Полоцкой военной гимназии (1865–1882 гг.) в период реформы военного образования. Раскрывается процесс подбора и подготовки руководящих кадров (директора, инспекторы классов), которые осуществляли реформирование учебно-

го заведения. Проанализированы штатные изменения в военной гимназии (1865 г.), прослежена судьба служащих бывшего кадетского корпуса, попавших под сокращение. Отмечается, что в ходе реформирования учебного заведения более всего обновился воспитательский состав. При этом преподавательский штат гимназии, сформированный в конце 1840-х–1850-е гг., долгое время оставался неизменным. Показано, что наиболее проблемным аспектом в кадровой политике Полоцкой военной гимназии являлось замещение медицинских вакансий. При этом штат гражданских служащих, занимавших административные и хозяйственные должности, оставался относительно стабильным.

Лютаревич Илья Владимирович, магистр истории, младший научный сотрудник Белорусского научно-исследовательского института документоведения и архивного дела, аспирант кафедры источниковедения Белорусского государственного университета.

«Историко-архивные общества и ассоциации на территории Соединенных Штатов Америки в конце XVIII – начале XXI в.»

В статье раскрывается процесс формирования и развития историко-архивных обществ и ассоциаций в Соединенных Штатах Америки. Основное внимание уделено событиям, сыгравшим ключевую роль в формировании сети историко-архивных обществ по всей стране. Акцент делается на особенностях деятельности историко-архивных обществ на территории Соединенных Штатов Америки. В заключении обосновывается необходимость тщательного изучения влияния историко-архивных обществ на развитие системы управления документацией и архивным делом с целью внедрения наиболее релевантных критериев в отечественную архивную систему с учетом региональной специфики.

Носевич Вячеслав Леонидович, кандидат исторических наук.

«Ранняя история Лепеля: попытка интерпретации»

Окрестности озера Лепле представляли собой южную окраину Полоцкой земли, на пограничье с Лукомльским княжеством. В первой половине XV в. они были розданы разным собственникам, притом части разных владений чередовались чересполосно. С 1430-х гг. там существовало имение Витебской плебании с селом, а позднее местечком Лепле (в дальнейшем Старый Лепель), непосредственно упомянутое 1 августа 1503 г. С 1512 г. непосредственно известно также имение Белое. Современный (Новый) Лепель был основан на чистом месте в той части имения Белое, которая с 1533 г. непрерывно принадлежала старшей ветви Сапет, ее самым выдающимся представителем являлся Лев Иванович. Произошло это, видимо, в 1584 г. Первое же непосредственное упоминание Нового Лепеля датируется 16 июля 1589 г.

Рындин Сергей Николаевич, магистр исторических наук, заведующий отделом научно-исследовательской и публикационной деятельности Национального исторического архива Беларуси.

«Пути совершенствования системы электронного научно-справочного аппарата архивов Республики Беларусь»

В ходе исследования определены актуальные направления совершенствования электронного научно-справочного аппарата архивов Республики Беларусь. Существенному ускорению поиска архивной информации будет содействовать внедрение в государственные архивные учреждения Республики Беларусь гипертекстового электронного каталога. Переход архивов в нашей и других странах СНГ на единообразную программно-информационную платформу создаст условия для разработки межнациональной информационно-поисковой системы в рамках интеграции на постсоветском пространстве. Перевод отсканированных документов в распознанный вид открывает путь для широкого использования методов и технологий автоматизированной обработки информации, которые позволят решать такие задачи, как поиск и извлечение информации, интерпретация результатов, автоматическое распределение документов по конкретным классам (рубрикам), создание выходного текстового документа по результатам анализа. Решение проблемы дистанционного доступа возможно путем создания электронных читальных залов архивов, которые позволят удаленно пользоваться описями и оцифрованными комплексами отдельных документов, представленными в виде цифровых образов и тематических баз данных, что является общемировой тенденцией.

СКЕПЬЯН АНАСТАСИЯ АНАТОЛЬЕВНА, кандидат исторических наук, доцент, ведущий научный сотрудник отдела истории Беларуси IX–XVIII веков и археологии Института истории Национальной академии наук Беларуси.

«Материалы по истории Беларуси эпохи Великого Княжества Литовского в архивах Ватикана»

В статье представлен краткий обзор истории формирования, особенностей структуры ряда фондов Ватиканского апостольского архива, содержащих документы по истории Беларуси. Приведены основные издательские серии и справочные издания, которые позволят исследователям лучше ориентироваться в структуре самого архивного хранилища, состоянии изученности его фондов. Основное внимание уделено документам, посвященным истории Католической церкви на белорусских землях и истории аристократических родов ВКЛ и их связям с Ватиканом.

ФЛИКОП-СВИТО ГАЛИНА АЛЕКСАНДРОВНА, кандидат искусствоведения, старший научный сотрудник Центра исследований белорусской культуры, языка и литературы Национальной академии наук Беларуси.

«Бабичские иконописцы второй половины XIX – начала XX в. Гавриил и Владимир Гераковы: род, семья, деятельность»

В статье впервые на основе архивных источников исследуется родовой иконописцев конца XIX – начала XX в. из деревни Бабичи (теперь в Чечерском районе Гомельской области) братьев Гавриила и Владимира Гераковых.

Их имена были известны специалистам от бабичских старожилов, которые помнили местных «богомазов», живших и работавших там до 1920-х гг. Однако до настоящего времени оставалось неисследованным их родословие, не было попыток выявить предков и проследить судьбу потомков. Источники позволили выяснить имена, года жизни и социальное положение их родителей, брата, сестер, детей, внуков, племянников, внучатых племянников. Были найдены сведения о сотрудничестве Гавриила Геракова и приходской церкви в селе Федоровка.

ЧЕРНЯВСКИЙ ФЕДОР ВИКТОРОВИЧ, историк-генеалог.

«Шляхетский род Войшнар в XV–XVII вв.: родословие, имущественное положение, общественная деятельность»

В статье прослежено родословие шляхетского рода Войшнар (Войшнаровичей) в XV–XVII вв. Отмечены имения в Ошмянском повете, которыми обладали первые представители рода в XV в., выявлены обстоятельства приобретения Войшнарами существенных владений в Минском воеводстве. Охарактеризованы кровнородственные связи Войшнар, их отношения с другими представителями шляхетского сообщества в XVI–XVII вв. Обращено внимание на их вовлеченность в общественную жизнь, проявляющуюся в занятии должности поветового сборщика налогов, участии в шляхетских комиссиях.

ЧЕЧУЛИН ЗАХАР ВАЛЕРЬЕВИЧ, магистр, аспирант кафедры источниковедения исторического факультета Белорусского государственного университета.

«Описи архива Посольского приказа 1626 и 1673 гг. как источники по реконструкции документального состава архива великих князей литовских второй половины XIV – первой трети XV в.»

В статье рассматриваются описи архива Посольского приказа 1626 и 1673 гг. на предмет их информационной ценности для реконструкции части документального состава архива великих князей литовских за вторую половину XIV – первую треть XV в. Было идентифицировано 14 описаний (регестов) документов, касающихся дипломатических отношений великих князей московских и Новгорода с великими князьями литовскими за указанный период, проведена их датировка, а также обозначены актуальные архивные шифры сохранившихся документов, регесты которых фиксируют описи архива Посольского приказа 1626 и 1673 гг.

Summary

BUSKO SIARHEI, PhD in History, Associate Professor,
Department of Modern and Contemporary History of Belarus,
Faculty of History, Belarusian State University.

«Military gymnastics training for youth in the Belarusian provinces at the beginning of the 20th century using the example of the «poteshnye» movement»

The article is devoted to the military-patriotic education of youth through sports and physical education in Belarusian provinces at the beginning of the 20th century. The author considers the movement of «poteshnye» as a natural phenomenon caused by the complex socio-political situation in the Russian Empire. It is concluded that the traditional assessment of the complete failure of this project is erroneous. In 1911–1914 the movement covered dozens of educational institutions in Belarusian provinces and became one of the components of the law on the mobilization of sports in 1915–1917.

CHARNIAUSKI FIODAR, historian-genealogist.

«The noble family of Vojšnars in the 15th–17th centuries: genealogy, property status, social activities»

The article traces the genealogy of the noble family of Vojšnars (Wojsznars) in the 15th–17th centuries. The estates in Ašmiany district, which were owned by the first representatives of the family in the 15th century, are noted, the circumstances of the acquisition of significant possessions in the Minsk voivodeship by Vojšnars are revealed. The consanguineous ties of the Vojšnars and their relations with other representatives of the noble community in the 16th–17th centuries are characterized. Attention is drawn to their involvement in public life, manifested in occupying the position of district tax collector and participation in noble commissions.

CHECHULIN ZAKHAR, MA, PhD student, Department of Source Studies,
Faculty of History, Belarusian State University.

«Inventory of the archive of the Ambassadorial Prikaz (Posolsky Prikaz) of 1626 and 1673 as sources for reconstructing the documentary content of the archive of the Grand Dukes of Lithuania in the second half of the 14th – first third of the 15th centuries»

The article examines the inventories of the archive of the Ambassadorial Prikaz of 1626 and 1673, regarding their information value for the reconstruction of part of the documentary content of the archive of the Grand Dukes of Lithuania for the second half of the 14th – first third of the 15th centuries. There were identified 14 descriptions (registrs) of documents refers to the diplomatic relations of

the Grand Dukes of Moscow and Novgorod Republic with the Grand Dukes of Lithuania for the second half of the 14th – first third of the 15th centuries, and dated it. Current archival numbers of the surviving documents, which description contains the inventories of the archive of the Ambassadorial Prikaz of 1626 and 1673 were identified.

DZIAMYAN PAVEL, MA in history, post-graduate student of the Department of Historical and Cultural Heritage of Belarus of the Republican Institute of Higher Education.

«Adaptive strategies of behavior of the lieges of the Radziwill princes on the lands of the Grand Duchy of Lithuania during the wars of the middle of the 17th century – first quarter of the 18th century»

The article examines the issue of adaptive strategies for the behavior of the lieges of the Radziwill princes during the war between the Principality of Moscow and the Polish-Lithuanian Commonwealth in 1654–1667 and the Great Northern War of 1700–1721. The author identified three most common forms of them: flight (to the territory of neighboring states, under the protection of fortified fortresses and forests); negotiations with soldiers, which could be conducted both by representatives of the local community and local administration; resistance (direct clashes with soldiers and attacks on individual soldiers). A specific form of resistance also includes the departure of the local population to the Cossacks and enlistment in the army.

FLIKOP-SVITA HALINA, PhD in Art History, Senior Researcher, Center for the Belarusian Culture, Language and Literature Researches, National Academy of Sciences of Belarus.

«Babičy icon painters of the second half of the 19th – early 20th centuries. Haŭryil and Uladzimir Hierakoŭ: lineage, family, activities»

For the first time, based on archival sources, the article examines the family tree of icon painters of the late 19th – early 20th centuries. from the village of Babičy (now in the Čačersk district of the Homiel region) brothers Haŭryil and Uladzimir Hierakoŭ. Their names were known to specialists from Babičy old-timers, who remembered the local «Bogomaz» who lived and worked there until the 1920s. However, until now, their genealogy has remained unexplored; there have been no attempts to identify their ancestors and trace the fate of their descendants. Sources made it possible to find out the names, years of life and social status of their parents, brothers, sisters, children, grandchildren, nephews, and great-nephews. Information was found about the cooperation of Haŭryil Hierakou and the parish church in the village of Fiodaraŭka.

HLINSKI JAUHIEN, MA in History, Deputy Head, Department of Science Research and Publication, National Historical Archives of Belarus.

«List of the ziemianie of the Sluck and Kapył principalities of 1657»

The list (census) of the ziemianie of the Sluck and Kapył principalities of the mid-17th century is published. The document arose as a result of the review of

the ziemianie regiment held in Sluck in April 1657, after the end of the first stage of the destructive war of 1654–1667. The census reflects the difficult situation of the local ziemianie community, a significant decrease in its military potential as a result of hostilities. At the same time, the source information also allows us to trace the process of settlement of separate localities in the first half of the 17th century, the migration of ziemianie clans to different parts of the Sluck and Kapył principalities during this period.

KALTACHENKA ALINA, Senior Lecturer at the Department of Social and Humanitarian Disciplines in Tourism and Hospitality, Institute of Sports and Tourism Management, Belarusian State University of Physical Culture.

«Correspondence of Krzysztof Mikołaj Sapieha and Kazimierz Leon Sapieha from the travels in Europe, 1621–1629»

The letters of Krzysztof Mikołaj Sapieha and Kazimierz Leon Sapieha to Lew Sapieha and Jan Stanisław Sapieha, written during a trip to Europe for the purpose of education in 1621–1629 (which are stored in the Vasyl Stefanyk National Science Library, archive of the Sapiehas from Krasiczyn), are published and researched. The letters help reconstruct the journey, trace features obtaining a European education by the magnates of the Grand Duchy of Lithuania in the 17th century, and show the relationship between family members.

KAROL MARHARYTA, PhD in History, Department of Economic History, Belarusian State Economic University.

«Organization of anti-epidemic measures to combat cholera on the territory of Belarus in the 19th – early 20th centuries»

The article examines the organization of anti-epidemic measures to combat cholera on the territory of Belarus in the 19th – early 20th centuries. The role of local authorities in the fight against epidemic diseases is outlined: isolation of patients, cancellation of mass events, quarantine measures, fumigation of things and premises. The main therapeutic and preventive measures to combat cholera have been determined. It is concluded that the level of medical knowledge and education of the population was low in the 19th and beginning of the 20th centuries, which contributed to the spread of infectious diseases.

KARPEKIN KANSTANTSIN, PhD in History, Head Curator, State Archives of the Viciebsk region.

«The conversion of Jews to Christianity in the Belarusian provinces of the Russian Empire in the late 18th – early 19th centuries: the main reasons and features of the process»

Based on the documents stored in the National Historical Archive of Belarus, the article analyzes the process of Jewish baptism in the territory of the Belarusian provinces of the Russian Empire in the late XVIII – early XIX centuries. The study determines which variants of Christianity Jews preferred, what were the official and real reasons for the transition from Judaism to Christianity, how Jews declared their desire to be baptized, what was the attitude to the baptism of other

Jews, how the baptism procedure was carried out, as well as how the information about the baptism of Jews in various records relates.

KRIVITSKY MIKHAIL, MA in History, Researcher, Department of Manuscript Research of the Center of Early Printed Editions and Manuscripts of the Central Scientific Library named after Yakub Kolas, National Academy of Sciences of Belarus.

«The influence of the decrees of 1905 «On strengthening the principles of religious tolerance» and 1906 «On the procedure for the formation and operation of Old Believer and sectarian communities...» on the position of the Old Believers of the Viciebsk province»

The decrees of April 17, 1905 and October 17, 1906 significantly improved the legislative position of the Old Believers. In the Viciebsk province, this manifested itself in the intensification of the construction of churches and the registration of communities. The religious life of the local Old Believers intensified sharply. The self-identification of an oppressed confessional group gave way to a sense of pride, positioning itself as a «genuine stronghold» of the monarchy. It is with the issuance of the decree on religious tolerance that the history of the «schism» ends as a religious community limited in rights, forced to preserve traditions in complex interaction with the authorities and the Orthodox Church. From that time on, the influence of the Old Believers on ethno-confessional processes in the Viciebsk province was limited exclusively to a small proportion of the total population and an alien socio-cultural environment.

LATUSHKIN ANDREI, PhD in History, Associate Professor, Associate Professor of Source Study Department, Faculty of History, Belarusian State University.

«On the question of the historical name of the archive of the Grand Dukes of Lithuania»

Based on written sources, the article examines the issue of the historical name, which was used in the last quarter of the 14th – 18th centuries for a set of original acts of state significance for the archive of the Grand Dukes of Lithuania. As a result of the study, it was established that the word «archive» in relation to documents that were traditionally kept in the premises of the treasury of the Grand Dukes of Lithuania, both to acts in the original and to books the so-called old Metrics of the Grand Duchy of Lithuania, was first used in Polish in the documentation of representatives of the central government bodies of the Polish-Lithuanian Commonwealth in 1669. Its meaning corresponded, rather, not to the repository, but to the totality of documents to be stored. in the state treasury. For the first time, in relation to a set of original acts, the name «Archive of the Grand Duchy of Lithuania» was recorded in sources of official origin in 1729. However, in the 18th century, there was, on the one hand, the use of this designation for a distinction between a complex of original acts of state significance and the archive of books of the Grand Duchy of Lithuania, and on the other hand, a tendency to use this name as a common name for both complexes.

LAURYK JURY, Leading Researcher,
National Historical Museum of Republic of Belarus.

«Cyrillic Manuscripts of the 15th – first half of the 16th centuries in the nowadays Funds of National Historical Museum of Republic of Belarus»

The article contains codicological descriptions of Cyrillic manuscripts of XVI c. from the National Historical Museum of Republic of Belarus's Manuscripts Collection. The author also tries to make clear circumstances of these books using.

LIUTAREVICH ILIA, Master in history, junior researcher at the Belarusian Research Institute of Documentation and Archival Science, postgraduate student of the Belarusian State University.

«Historical and archival societies and associations in the United States of America in the late 18th – early 21st century»

The article reveals the process of formation and development of historical archival societies and associations in the United States of America. The main attention is paid to the events that played a key role in the formation of a network of historical and archival societies throughout the country. The emphasis is on the specifics of the activities of historical and archival societies in the United States of America. The conclusion substantiates the need for a thorough study of the influence of historical and archival societies on the development of the documentation and archival management system in order to introduce the most relevant criteria into the domestic archival system, taking into account regional specifics.

LUKASHEVICH ANDREI, PhD in History, Professor,
Department of Modern and Contemporary History of Belarus,
Faculty of History, Belarusian State University.

«The evolution of the staff of the employees of the Polack military gymnasium in 1865–1882 (based on the materials of the National Historical Archives of Belarus)»

The article analyzes the evolution of the staff of the Polack military gymnasium (1865–1882) during the reform of military education. The process of selection and training of management personnel (directors, class inspectors) who carried out the reform of the educational institution is revealed. Staff changes in the military gymnasium (1865) are analyzed, the fate of employees of the former cadet corps who were laid off is traced. It is noted that in the course of reforming the educational institution, the educational staff was most updated. At the same time, the teaching staff of the gymnasium, formed in the late 1840s – 1850s, remained unchanged for a long time. It is shown that the most problematic aspect in the personnel policy of the Polack military gymnasium was the replacement of medical vacancies. At the same time, the staff of civil servants holding administrative and economic positions remained relatively stable.

NASEVICH VIACHASLAU, PhD in history.

«Early history of Liepieĺ: an attempt at interpretation»

The surroundings of Lake Lieplie were the southern outskirts of the Polack land, on the border with the Lukoml principality. In the first half of the 15th century, they were distributed to different owners, moreover, parts of different possessions alternated in stripes. From the 1430s there existed an estate of the Viciebsk catholic church with a village, and later the town of Lieplie (later Stary Liepiel), directly mentioned on August 1, 1503. Since 1512, the Bielaje estate has also been directly known. The present (Novy) Liepiel was built from scratch in that part of the Bielaje estate, which since 1533 continuously belonged to the senior branch of the Sapiehas, by its most prominent representative, Lieu Ivanavič (Lew Iwanowicz). This happened, apparently, in 1584. The first direct mention of Novy Liepiel dates back to July 16, 1589.

RYNDIN SERGEY, MA in History, Head of the Department of Science Research and Publication, National Historical Archives of Belarus.

«Ways to improve the electronic scientific reference system of the Archives of the Republic of Belarus»

In the course of the study, the current directions of improving the electronic scientific reference apparatus of the archives of the Republic of Belarus were identified. The introduction of a hypertext electronic catalog in the state archival institutions of the Republic of Belarus will significantly accelerate the search for archival information. The transition of archives in our and other CIS countries to a uniform software and information platform will create conditions for the development of an international information search system within the framework of integration in the post-Soviet space. The translation of scanned documents into a recognized form opens the way for the widespread use of methods and technologies of automated information processing, which will allow solving tasks such as searching and extracting information, interpreting results, automatically distributing documents into specific classes (headings), creating an output text document based on the results of analysis. The solution to the problem of remote access is possible by creating electronic reading rooms of archives that will allow remote use of inventories and digitized complexes of individual documents presented in the form of digital images and thematic databases, which is a worldwide trend.

SKEPYAN ANASTASIYA, PhD in History, Associate Professor, Leading Researcher, Department of the History of Belarus IX–XVIII centuries and the Archeography, Institute of History, National Academy of Sciences of Belarus.

«Materials on the history of Belarus of the Grand Duchy of Lithuania epoch in the Vatican Archives»

The article presents a brief overview of the history of formation, peculiarities of the structure of a number of funds of the Vatican Apostolic Archives, containing documents on the history of Belarus. The main publishing series and reference editions are given, which will allow researchers to better orientate themselves in the structure of the archival repository itself, the state of study of its funds. The main attention is paid to the documents devoted to the history of the Catholic

Church in the Belarusian lands and the history of aristocratic families from the GDL and their relations with the Vatican.

ZIANKO AKSANA, Leading Researcher, Department of Science Research and Publication, National Historical Archives of Belarus.

«Documents of the National Historical Archives of Belarus as a source on the history of excursion and tourism activities on Belarusian lands in the mid-19th – early 20th centuries»

The article analyzes documents identified in the National Historical Archives of Belarus on the history of excursion and tourism activities on Belarusian lands in the mid-19th – early 20th centuries. The author comes to the conclusion that the formation and development of the excursion and tourism business in the Belarusian provinces in pre-revolutionary times left behind a fairly significant source base, represented by different types of documents that are in numerous funds and files, thus refuting the assumption that this process did not leave after itself a serious documentary basis.

ПРАВІЛЫ ДЛЯ АЎТАРАЎ «АРХІВАРЫУСА»

1. «Архіварыус» публікуе навуковыя даследаванні ў галіне гісторыі, архівазнаўства, тэарэтычнай і практычнай археаграфіі, крыніцазнаўства і сумежных спецыяльных гістарычных дысцыплін, а таксама інфармацыйныя матэрыялы, рэцэнзіі і водгукі на апублікаваныя працы.
2. Рэдакцыйная калегія прымае да разгляду матэрыялы, якія адпавядаюць патрабаванням, што прад'яўляе Вышэйшая атэстацыйная камісія Рэспублікі Беларусь да навуковых артыкулаў.
3. Пададзеныя ў «Архіварыус» матэрыялы павінны з'яўляцца новымі, раней неапублікаванымі вынікамі праведзеных даследаванняў. Аўтары нясуць персанальную адказнасць за падачу ў рэдакцыю раней апублікаваных артыкулаў (ці іх перакладаў) альбо артыкулаў, прынятых да друку іншымі выданнямі.
4. Аўтары разам з рукапісам навуковага артыкула падаюць выпіску з пратакола пасяджэння вучонай рады (савета), аддзела, кафедры з месца працы з рэкамендацыяй артыкула да друку. Дапускаецца замест выпіскі з пратакола падаць дзве рэцэнзіі дактароў або кандыдатаў навук, якія з'яўляюцца спецыялістамі ў той галіне ведаў, па якой праведзена даследаванне. Рэцэнзіі павінны ўтрымліваць рэкамендацыі артыкула да друку.
5. Для публікацыі рэцэнзій, водгукаў і матэрыялаў інфармацыйнага характару рэкамендацыі да друку не патрабуюцца.
6. Для публікацый, прадметам разгляду якіх з'яўляюцца непасрэдна гістарычныя падзеі, дзейнічае абмежаванне – верхняй храналагічнай мяжой павінен з'яўляцца лістапад 1918 г. (час заканчэння Першай сусветнай вайны).
7. Друкаваная версія артыкула завяраецца подпісам аўтара з прастаўленнем даты і ўказаннем прозвішча, імя і імя па бацьку, месца працы, займаемай пасады, навуковай ступені, вучонага звання, нумароў тэлефонаў для кантактаў з рэдакцыяй. Разам з раздрукоўкай падаецца ідэнтычны электронны варыянт артыкула.
8. Артыкул забяспечваецца анатацыямі на беларускай (рэзюмэ), рускай (резюме) і англійскай (summary) мовах памерам у 100–150 слоў. Анатацыі змяшчаюцца ў канцы артыкула. Версіі на кожнай з трох моў павінны ўтрымліваць таксама звесткі пра аўтара (прозвішча, імя, імя па бацьку (апошняе толькі ў версіях на беларускай і рускай мовах), навуковая ступень, званне, месца працы і пасада).
9. Аб'ём навуковага артыкула – не менш за 14 тыс. і не больш за 25 тыс. знакаў, аб'ём публікацыі дакументальных крыніц – да 40 тыс. знакаў. Раздрукоўка выконваецца шрыфтам Times New Roman, кегль

14 пунктаў, праз 1,5 інтэрвалы, палі верхняе і ніжняе па 2 см, левае 3 см, правае 1,5 см.

10. Артыкул афармляецца згодна з главой 5 Інструкцыі аб парадку афармлення кваліфікацыйнай навуковай працы (дысертацыі) на саісканне вучоных ступеняў кандыдата і доктара навук, аўтарэферата і публікацый па тэме дысертацыі, зацверджанай пастановай Вышэйшай атэстацыйнай камісіі Рэспублікі Беларусь ад 28.02.2014 г. № 3 (у рэдакцыі пастановы Вышэйшай атэстацыйнай камісіі Рэспублікі Беларусь ад 22.08.2022 г. № 5).

У канцы артыкула размяшчаецца спіс выкарыстаных крыніц і літаратуры. Афармленне бібліяграфічных пазіцый робіцца ў адпаведнасці з вышэйзгаданай інструкцыяй ВАК. Напрыклад:

1. Глінскі, Я. С. Фальсіфікацыі дакументаў аб дваранстве ў Слуцкім павеце Мінскай губерні ў канцы XVIII – першай палове XIX ст. / Я. С. Глінскі // Беларускі гістарычны часопіс. – 2018. – № 5. – С. 24–34.
2. Доўнар, А. Б. Сяляне-слугі Беларусі другой паловы XVI – сярэдзіны XVIII ст. / А. Б. Доўнар. – Мінск : Беларуская навука, 2007. – 193 с.

Спасылкі на пазіцыі ў спісе ўказваюцца непасрэдна ў тэксе публікацыі ў квадратных дужках. Напрыклад, [1, с. 25–26; 2, с. 117; 3, арк. 78].

Пры спасылцы на архіўную крыніцу абавязкова ўказваецца назва фонду (пры першай згадцы ў спісе), поўная назва справы, крайнія даты і колькасць аркушаў у ёй. Напрыклад:

3. Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі. – Ф. 295 (Канцэлярыя мінскага губернатара). Воп. 1. Спр. 1527. – Справа аб руху паўстанцкіх груп па Барысаўскім павеце. 10.02.1863–04.06.1864. – 121 арк.

У спісе крыніц і літаратуры бібліяграфічныя пазіцыі падаюцца ў алфавітным парадку, пры гэтым спачатку пазначаюцца крыніцы, напісаныя кірылічнай графікай, а затым – лацінскай.

11. Тэрмін падачы артыкулаў – да 30 чэрвеня бягучага года. Пасля 30 чэрвеня матэрыялы могуць прымацца для публікацыі ў штогодніку ў наступным годзе.
12. Рэдакцыйная калегія не бярэ платы за апублікаванне навуковых артыкулаў.

*Рэдакцыйная калегія «Архіварыуса»
220002, г. Мінск, вул. Краноткіна, 55
archivarius@niab.by*

GUIDELINES FOR AUTHORS OF «ARCHIVARIYUS»

1. «Archivarius» publishes scholarly research on branch of history, archival science, theoretical and practical archeography, source studies and related special historical disciplines, and also information materials, reviews and feedbacks of published works.
2. Editorial Board accepts for reviewing materials that meet the requirements, imposed by the Higher Attestation Commission of the Republic of Belarus in relation to scholarly articles.
3. The materials submitted to «Archivarius» should be new, previously unpublished research results. Authors bear personal responsibility for submitting articles already published (or there translations) and articles accepted for publishing in other journals.
4. Authors submit, along with their manuscripts, an extract from the minutes of the meeting of the Academic Council, department, unit of the place of their work with a recommendation to publish the article. It is allowed to provide two reviews by professors, who are specialists in the area in which the research was done, instead of the minute extract. Reviews should contain a publication recommendation.
5. Recommendations are not required for publishing reviews, feedbacks and materials of an informative character.
6. There is a restriction for publications, the subject of which is directly related to historical events – the upper chronological limit must be November 1918 (the end of the World War I).
7. A printed copy of an article should be dated and signed by the author and should contain the name, surname, patronymic name, place of work, position held, academic degree, academic ranks, phone numbers for the contact with the editorial staff. An identical electronic copy should accompany a printed one.
8. The article should be accompanied by 100–150 word summaries, written both in Belarusian, Russian and English. Summaries are placed at the end of the article. Versions in each of the three languages must also contain information about the author (last name, first name, patronymic (the latter only in versions in Belarusian and Russian), scientific degree, place of work and position).
9. The length of a scholarly article is no less than 14,000 and no more than 25,000 signs. The length of a primary source published is up to 40000 signs. Times New Roman script should be used to write an article. The typeface should be 14-point. Line spacing should be 1.5. The top and bottom margins should be 2 cm, the left margin should be 3 cm, the right margin should be 1.5 cm.

10. An article should be presented in accordance with Chapter 5 of The Instruction about the edition of a qualified scholarly work (dissertation) for obtaining scientific degrees of philosophy doctor and doctor habilitated, long abstract and publications on the topics of the dissertation, accepted by the resolution of the Highest Attestation Committee of the Republic of Belarus from 28.02.2014 № 3 (in the edition of the decree of the Higher Attestation Committee 22.08.2022 № 5).

Bibliography should be included at the end of the article and formatted in accordance with the above-mentioned standards of НАС. For example,

1. Глінскі, Я. С. Фальсіфікацыі дакументаў аб дваранстве ў Слуцкім павеце Мінскай губерні ў канцы XVIII – першай палове XIX ст. / Я. С. Глінскі // Беларускі гістарычны часопіс. – 2018. – № 5. – С. 24–34.
2. Доўнар, А. Б. Сяляне-слугі Беларусі другой паловы XVI – сярэдзіны XVIII ст. / А. Б. Доўнар. – Мінск : Беларуская навука, 2007. – 193 с.

References to the literature are indicated in the text in square brackets. For example, [1, с. 25–26; 2, с. 117; 3, арк. 78].

In referring to an archival source it is required to indicate the fund name (at the first mention in the list), the whole title of the item, chronological frames and a number of folios. For example,

3. Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі. – Ф. 295 (Канцэлярыя мінскага губернатара). Воп. 1. Спр. 1527. – Справа аб руху паўстанцкіх груп па Барысаўскім павеце. 10.02.1863–04.06.1864. – 121 арк.

In the bibliography items are placed in alphabetical order, with sources written in Cyrillic script first, and then in Latin.

11. The deadline for article submission is 30 June of the current year. After 30 June material can be accepted for publication in the journal in the following year.
12. There is no charge for publishing scholarly articles.

*Editorial Board of «Archivarius»
220002, Minsk, Kropotkina Str. 55
archivarius@niab.by*

Змест

АРХІВАЗНАЎСТВА

А. М. Латушкін

Аб пытанні гістарычнай назвы
архіва вялікіх князёў літоўскіх 5

З. В. Чэчулін

Вопісы архіва Пасольскага прыказа 1626 і 1673 гг.
як крыніцы па рэканструкцыі дакументальнага складу
архіва вялікіх князёў літоўскіх
другой паловы XIV – першай трэці XV ст. 28

И. В. Лютаревич

Историко-архивные общества и ассоциации
на территории Соединенных Штатов Америки
в конце XVIII – начале XXI в. 42

ПУБЛІКАЦЫЯ І АРХЕАГРАФІЧНАЯ АПРАЦОЎКА АРХІЎНЫХ ДАКУМЕНТАЎ

А. І. Калтачэнка

Лісты Крыштофа Мікалая і Казіміра Леона Сапегаў
з падарожжа па Еўропе ў 1621–1629 гг. 52

Я. С. Глінскі

Рээстр зямлян Слуцкага і Капыльскага княстваў 1657 г. 65

КРЫНІЦАЗНАЎСТВА

Ю. М. Лаўрык

Кірылічныя манускрыпты XV – першай паловы XVI ст.
у калекцыі «Рукапісныя кнігі» Нацыянальнага гістарычнага музея
Рэспублікі Беларусь 83

А. А. Скеп'ян

Матэрыялы па гісторыі Беларусі
эпохі Вялікага Княства Літоўскага ў архівах Ватыкана. 99

А. М. Лукашевич

Эволюция кадрового состава служащих
Полоцкой военной гимназии в 1865–1882 гг.
(по материалам Национального исторического архива Беларуси) 108

А. Л. Зянько

Дакументы Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі
як крыніца па гісторыі экскурсійна-турыстычнай дзейнасці
на беларускіх землях у сярэдзіне XIX – пачатку XX ст. 123

НАВУКОВА-ДАВЕДАЧНЫ АПАРАТ

С. Н. Рындин

Пути совершенствования системы электронного
научно-справочного аппарата архивов Республики Беларусь 135

ГІСТОРЫЯ

В. Л. Насевіч

Ранняя гісторыя Лепеля: спроба інтэрпрэтацыі 153

П. Л. Дзям'ян

Адаптыўныя стратэгіі паводзін падданных
князёў Радзівілаў на землях ВКЛ у перыяд войнаў
сярэдзіны XVII – першай чвэрці XVIII ст. 164

К. Р. Карпекін

Пераход іудзеяў у хрысціянства ў беларускіх губернях
Расійскай імперыі ў канцы XVIII – пачатку XIX ст.:
асноўныя прычыны і асаблівасці працэсу 176

М. М. Кароль

Арганізацыя супрацьэпідэмічных мерапрыемстваў
для барацьбы з халерай на тэрыторыі Беларусі
ў XIX – пачатку XX ст. 189

М. А. Кривицкий

Влияние указов 1905 г. «Об укреплении начал веротерпимости»
и 1906 г. «О порядке образования и действия старообрядческих
и сектантских общин...» на положение старообрядцев
Витебской губернии 201

С. И. Бусько

Военно-гимнастическое обучение молодежи
в белорусских губерниях в начале XX в.
на примере движения «потешных». 213

ГЕНЕАЛОГІЯ

Ф. В. Чарняўскі

Шляхецкі род Войшнараў у XV–XVII стст.:
радавод, маёмаснае становішча, грамадская дзейнасць. 227

Г. А. Флікон-Світа

Бабіцкія ікананісцы другой паловы XIX – пачатку XX ст. Гаўрыла і Уладзімір Гераковы: род, сям’я, дзейнасць.	241
Рэзюмэ	270
Резюме	277
Summary	284
Правілы для аўтараў «Архіварыуса».	291
Guidelines for authors of «Archivaryus».	293

Table of contents

ARCHIVAL SCIENCE

A. Latushkin

On the question of the historical name
of the archive of the Grand Dukes of Lithuania 5

Z. Chechulin

Inventory of the archive of the Ambassadorial Prikaz
(Posolsky Prikaz) of 1626 and 1673 as sources
for reconstructing the documentary content of the archive
of the Grand Dukes of Lithuania in the second half of the 14th –
first third of the 15th centuries 28

I. Liutarevich

Historical and archival societies and associations
in the United States of America
in the late 18th – early 21st century 42

PUBLICATION AND PROCESSING OF ARCHIVAL RECORDS

A. Kaltachenka

Correspondence of Krzysztof Mikołaj Sapieha
and Kazimierz Leon Sapieha from the travels in Europe, 1621–1629 52

J. Hlinski

List of the ziemianie of the Sluck and Kapyl' principalities of 1657 65

SOURCE STUDIES

J. Lauryk

Cyrillic Manuscripts of the 15th – first half of the 16th centuries
in the nowadays Funds of National Historical Museum
of Republic of Belarus 83

A. Skepyan

Materials on the history of Belarus of the Grand Duchy of Lithuania epoch in
the Vatican Archives. 99

A. Lukashevich

The evolution of the staff of the employees
of the Polack military gymnasium in 1865–1882
(based on the materials of the National Historical Archives of Belarus) . . . 108

A. Zianko

- Documents of the National Historical Archives of Belarus
as a source on the history of excursion
and tourism activities on Belarusian lands
in the mid-19th – early 20th centuries 123

REFERENCE APPARATUS*S. Ryndin*

- Ways to improve the electronic scientific reference system
of the Archives of the Republic of Belarus 135

HISTORY*V. Nasevich*

- Early history of Liepieļ: an attempt at interpretation 153

P. Dziamyana

- Adaptive strategies of behavior of the lieges
of the Radziwill princes on the lands of the Grand Duchy of Lithuania
during the wars of the middle of the 17th century –
first quarter of the 18th century 164

K. Karpekin

- The conversion of Jews to Christianity
in the Belarusian provinces of the Russian Empire
in the late 18th – early 19th centuries:
the main reasons and features of the process 176

M. Karol

- Organization of anti-epidemic measures
to combat cholera on the territory of Belarus
in the 19th – early 20th centuries 189

M. Krivitsky

- The influence of the decrees of 1905
«On strengthening the principles of religious tolerance»
and 1906 «On the procedure for the formation and operation
of Old Believer and sectarian communities...»
on the position of the Old Believers of the Viciebsk province 201

S. Busko

- Military gymnastics training for youth in the Belarusian provinces
at the beginning of the 20th century using the example
of the «poteshnye» movement 213

GENEALOGY*F. Charniauski*

The noble family of Vojšnars in the 15th–17th centuries: genealogy, property status, social activities. 227

H. Flikop-Svita

Babičy icon painters of the second half of the 19th – early 20th centuries. Haūryil and Uladzimir Hierakoū: lineage, family, activities 241

Summary 284

Guidelines for authors of «Archivaryus» 293

Архіварыус: зб. навук. паведамл. і арт. ; вып. 21 / рэдкал.: В. Ф. Голубеў (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : НГАБ, 2023. – 304 с., іл.

ISSN 2225-4412.

Нацыянальным гістарычным архівам Беларусі падрыхтаваны дваццаць першы выпуск штогодніка «Архіварыус». На яго старонках асвятляецца шырокае кола пытанняў гісторыі, архівазнаўства, археаграфіі, крыніцазнаўства і іншых спецыяльных гістарычных дысцыплін. У навуковы ўжытак уводзіцца шэраг новых, раней невядомых дакументаў і фактаў.

Прызначаецца архівістам, гісторыкам, краязнаўцам і ўсім, хто цікавіцца старонкамі мінуўшчыны Беларусі.

УДК [930.22+94(476)«15/19»(082)]

ББК 79.3(Бел)+63.3(4Бел)41